

ПАНАСЮК В.М.

доктор економічних наук, професор

ПІСКАР Г.Є.

здобувач другого (магістерського) рівня

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

ТЛУМАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА»

Економічні правопорушення здійснюються господарюючими суб'єктами під час управлінської або фінансово-господарської діяльності, і проявляються у недотриманні норм та правил, які її регламентують. Як правило, результати протиправної діяльності знаходять своє відображення в облікових, управлінсько-розпорядчих документах, господарських угодах тощо, які, на перший погляд, є законними. Також потрібно враховувати, що правопорушення частіше за все здійснюються з використанням методів, спрямованих на спотворення та фальсифікацію документів про результати діяльності господарюючих суб'єктів. Означене посилює роль експертних досліджень у досудовому розслідуванні економічних правопорушень, які ґрунтуються на використанні прийомів та методів діагностики діяльності і фінансово-господарського стану підприємства. Варто зазначити, що досить довго, такий вид судових експертиз, об'єктом вивчення яких є первинні облікові документи, облікові реєстри, фінансова звітність, у юридичній літературі і слідчій практиці називали судово-бухгалтерською експертизою. Ускладнення підприємницького середовища, різноманітність економічних правопорушень, вихід їх за межі бухгалтерського обліку привів до того, що судово-бухгалтерську експертизу з 2001 року стали називати судово-економічною згідно рішення Президії науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України.

Нині існує досить тлумачень щодо визначення поняття судово-економічної експертизи. Для визначення її сутності та особливості проведення з'ясуємо зміст самого поняття «експертиза». У тлумачню словнику [2], вказується, що експертиза є дослідженням якої-небудь справи, питання з метою формування правильного висновку, надання правильної оцінки відповідному явищу. Укладачі юридичної енциклопедії вказують, що експертиза (франц. *expertise*, від лат. *expertus* – досвідчений, випробуваний) є вивченням, перевіркою, аналітичним дослідженням, кількісною чи якісною оцінкою висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмету, які вимагають спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності.

У Законі України «Про судову експертизу» [5] зазначено, що «судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду». Використання терміну «спеціальні» вказує на те, що експерт повинен володіти знаннями, які не є загальновідомими, отриманими ним у повсякденному житті. Ці знання – результат професійної підготовки та досвіду ведення певної діяльності. Потреба у таких знаннях під час розслідування або розгляду справ визначається судом або слідчим, особливо у випадках, коли спеціальних знань у них не вистарчає. У зв'язку з цим, спеціальні знання є завжди науковими і не правовими, однак необхідними для досягнення встановлених юридичних цілей. Через це експертиза, яку проводять у процесі розслідування цивільної чи кримінальної справи, набуває процесуальних ознак і є складовою досудового розслідування. Якщо виникає потреба у знаннях з бухгалтерського обліку, економічного аналізу, господарського контролю, то при розслідуванні чи розгляді справи, судом або правоохоронними використовуються спеціальні знання експертів-економістів.

У чинних нормативно-правових актах відсутнє визначення судово-економічної експертизи, дається визначення лише судових експертиз в цілому, більше того, у переліку експертиз в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, вона значиться як економічна. Це ще більше посилює неоднозначність у трактуванні її сутності. При вивченні літературних джерел, на підставі існуючих визначень науковців можна виділити певні основні ознаки судово-економічної експертизи. Так, наприклад, Назаренко Є. А. [9], Волинець Л. М. [4], Базась М. Ф. [1], Мумінова-Савіна Г. Г., [8] Вавілова В. В. [3] визначають судово-економічну експертизу як дослідження. Зокрема В. В. Вавілова [8] під економічною експертизою розуміє експертне дослідження матеріальних об'єктів, а саме документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності, які містять дані про обставини справи, підлягають дослідженню у суді за їх змістом та формою і допомагають суду досягти об'єктивності у доказуванні, додержуватися принципів рівних можливостей у процесі, презумпції невинуватості, забезпечення змагальності у доведенні дійсного стану фактів та захисту прав і свобод.

Мумінова-Савіна Г. Г. зазначає, що: «судово-бухгалтерська експертиза – це дослідження фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, яке в межах чинного законодавства здійснюється особою, котра володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку (експертом бухгалтером), з метою подання висновку стосовно кола питань, поставлених органами дізнання, попереднього слідства чи суду [8].

Назаренко Є. А. [9] та Волинець Л. М. [4] не розкривають у своєму визначенні мети і підстав її проведення. Н. І. Клименко [7], навпаки, зазначає мету дослідження і, через розширення переліку завдань, які стоять перед експертами-економістами, відносить до складу судово-економічної експертизи: судово-бухгалтерську експертизу, економіко-статистичну, планово-економічну, фінансово-кредитну, інженерно-економічну, експертизу цін і ціноутворення. Так, науковець вважає, що бухгалтерська експертиза дозволяє встановити правильність складання облікових документів, відповідність відображених у них фактів господарської діяльності правилам ведення бухгалтерського обліку, обґрунтованість списання товарно-матеріальних цінностей тощо. За допомогою економіко-статистичної експертизи встановлюється достовірність звітності з виконання показників виробничої діяльності, порядок ведення статистичного обліку та контролю. Планово-економічна експертиза, на думку Н. І. Клименка, пов'язана з обґрунтованістю процесів планування діяльності господарюючих суб'єктів; фінансово-кредитна експертиза – з отримання та витрачання ними кредитних ресурсів, бюджетних коштів, з розподілом прибутку між партнерами, з нормуванням та оплатою праці, з використанням фонду заробітної плати тощо. У ході інженерно-економічної експертизи досліджуються показники, які визначають формування розміру заробітної плати для встановлення відхилення від діючих норм. В основі експертиза цін і ціноутворення лежать дослідження, пов'язані з встановленням викривлень під час їх формування, а також впливу на фінансові результати підприємства.

Більш розширене визначення судово-економічної експертизи дає Понікаров В. Д. Він вважає, що судово-економічна експертиза є процесуальною формою дослідження на підставі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових реєстрів, фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають в ході розслідування економічних злочинів та судового розгляду господарських суперечок [10].

Клецова А. [6] акцентує на необхідності розмежування поняття «економічна експертиза» і «експертні дослідження» Підставою для проведення експертиз є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення постраждалого чи сторони захисту кримінального провадження. Підставою ж для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист)

замовника. Отже, для проведення судової експертизи потрібна постанова слідчого, судді, а для проведення економічних експертних досліджень цього не вимагається.

Узагальнюючи зазначене, вважаємо за можливе тлумачити судово-економічну експертизу як процесуальну дію із дослідження експертами із професійними спеціальними знаннями бухгалтерського обліку, бухгалтерських документів, реєстрів, оперативної, статистичної, фінансової звітності, що проводиться у ході досудових слідчих дій і судових процесів та є наслідком конфліктних ситуацій господарської діяльності підприємства та інституційного середовища навколо нього. Таким чином, сутність економічної експертизи треба розглядати з двох позицій процесуально-правової та фінансово-господарської. Відповідно до процесуально-правового аспекту, її можна характеризувати як систему правил призначення, проведення, прав, обов'язків експертів-економістів та інших учасників, які регламентуються нормативно-правовими актами України. Фінансово-господарський аспект пов'язаний із використанням експертами-економістами спеціальних знань з облік, контролю та аналізу.

Список використаних джерел

1. Базась М. Ф. Теоретико-методологічні засади судово-бухгалтерської експертизи : навч. посіб. К., 2007. 488 с.
2. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови К., Ірпінь. : Перун, 2005. 1728 с.
3. Вавилова В.В. Судова економічна експертиза: її види та можливості *«Будні експерта» журнал незалежного інституту судових експертиз*. 2013. Вип.2. С. 6-11. URL: <https://nise.com.ua/content/files/budni-experta-may.pdf> (дата звернення 22.04.2020).
4. Волинець Л. М. Перевірка бухгалтерської документації. Хто та як її проводить. Х., 2005. 80 с.
5. Закон України про судову експертизу від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. Дата оновлення 03.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення 18.03.2020).
6. Клецова А. Судова експертиза: рятувальне коло платника податків. Бухгалтерія UA. 2018. № URL: <https://buh-ua.com.ua/uk/doc/52533/sudebnaja-ekspertiza-spatelnyj-krug-nalogoplatelshchika> (дата звернення 02.04.2020)
7. Клименко Н. І. Щодо сутності корупції та антикорупційних судових експертиз. Віче. 2012. № 6. С. 15–17. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3031> (дата звернення 02.02.2020).
8. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч. метод. посіб. К.:КНЕУ, 2004. 268 с.
9. Назаренко Е. А. Судебно-бухгалтерская экспертиза : учебн. пособ. Донецк, 2000. 115 с.
10. Понікаров В. Д. Судово-економічна експертиза: навч. посіб. В. Д. Понікаров Х. : ВД «ІНЖЕК», 2005. 224 с.

ПАНАСЮК В.М.

доктор економічних наук, професор

МУСІЄНКО А.М.

здобувач другого (магістерського) рівня

Західноукраїнський національний університет

м. Тернопіль, Україна

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні підприємства в Україні не використовують активно аналітичні інструменти для поліпшення своєї діяльності. Існує низка причин цього явища в вітчизняній економіці. По-